

De Hindelooper kamer 1878

Op de wereldtentoonstelling in Parijs in 1878, maakte het Nederlandse paviljoen grote indruk met een Hindelooper kamer, als voorbeeld van de traditionele en eigenzinnige wooncultuur in een stadje aan de Zuiderzee. De rijke pronkkamer was volledig betegeld en van beschilderd meubilair voorzien. Kort daarvoor had de Franse journalist en cultuurhistoricus Henry Havard de wereld nieuwsgierig

gemaakt met zijn verslag van een reis langs 'de dode steden van de Zuiderzee' (1875). Zodoende wisten de vele nieuwe cultuurhistorische musea een eigen Hindelooper kamer. De foto toont de kamer in het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem, met een tegelwand waarin ook de 'basterde histories' niet ontbreken. Waar andere interieurs deel uitmaken van een historisch gebouw dat in zijn geheel is

overgeplaatst, bevindt deze kamer zich in een nieuw, apart gebouwtje. Dat maakt wel direct duidelijk dat het om een constructie gaat.

Ook veel buitenlandse musea hadden zo'n kamer. Later ging men de kamers zien als een idealisering van een onveranderlijke volkscultuur, een beeld dat niet realistisch is. Veel van dergelijke kamers zijn toen ontmanteld. De tegels gingen in kistjes naar het depot.

Basterde histories

Bij een museumparel denk je aan iets zeldzaams, bijzonder uitgevoerd en/of kostbaar, en zeker niet aan een massaproduct. En toch hebben deze ook hun eigen charme en kwaliteiten, te danken aan het grote vakmanschap en de ervaring van schilders in de oude aardewerkbedrijven.

● Johan Kamermans

De Bijbelse verhalen werden tot het uiterste geschematiseerd

De foto toont vier zogenaamde basterde of kleine histories. 'Histories' wijst naar de Bijbelse verhalen die zijn afgebeeld, maar nu in de eenvoudigste uitvoering. De schilder had een dunne penseel voor de contouren en nog een heel dikke streep voor de wolken en de schaduwen en het landschap; veel nuance was er niet bij.

Opvallend is het herhalende, repetitieve karakter. Een horizon met aan weerszijden twee even hoge heuvels, symmetrisch, met een identieke streep licht. Op elke heuvel een boom, of eigenlijk drie streepjes: drie stammen, met een gedeeld bladerdek dat snel 'geponte' is. Identieke kringellijnen als wolkenluchten, op de voorgrond een donker vlak, een soort struikgewas met wat uitsteeksel, daarboven vier stenen. Een cirkel als omlijsting en rozetten die gevormd worden door hoekmotieven (een doorontwikkeling van de zeventiende-eeuwse 'ossenkop'). Dit alles zorgt voor een raster waardoor de tegels in een grote wand, van een afstand gezien, puur decoratief lijken.

Toch verschilt er steeds één detail. Dat zijn de figuren in het midden, en die maken de tegels juist tot een historie. Of de verhalen zich nu buiten of binnen afspelen, aan het meer van Galilea, in de woestijn of bij het graf van Jezus: de tegelschilder kende hier maar één decor. En het aantal personen werd altijd teruggebracht tot één of twee, ongeacht het verhaal.

In de loop van de zeventiende eeuw waren beelden van Bijbelse verhalen in steeds meer huizen te vinden. Folio-edities van de Statenvertaling werden vaak voorzien van tientallen ingebonden vellen met kleinere prenten die zoveel mogelijk verhalen uitbeeldden. Series werden in de loop der tijd gebundeld en uitgegeven. Grote prenten werden ingelijst aan de muur gehangen. Een luxe variant was dat men de hele haardwand, het middelpunt van het binnenhuis, met Bijbelse voorstellingen bezette. Men combineerde de praktische functie van goed schoon te maken tegels, die glanzen in het licht van het vuur, met de luxe versiering. Er zijn bijna zeshonderd verschillende

voorstellingen op tegels bekend, vaak weer in verschillende varianten qua ontwerp en omlijsting. Alle tegelbakkerijen boden ze wel aan. En de vraag was zo groot dat het de moeite werd om ze in verschillende kwaliteiten te ontwerpen.

Harlingen

Zo ontstonden in Harlingen begin achttiende eeuw ook de eenvoudigste typen, de basterde histories. Alleen de meest gangbare verhalen zijn erin opgenomen, zo'n vijftig, waarvan driekwart uit het Nieuwe Testament. In Makkum en Bolsward zijn de series nog veel kleiner. Een verhaal dat heel weinig voorkomt, maar toevallig wel op dit veld, is het verzamelen van de overgebleven stukken na de wonderbare spijziging bij het meer van Galilea. Afgebeeld zijn alleen Jezus en één leerling met manden, niet de duizenden die erbij waren. Het verhaal van Lot die met zijn vrouw en dochters de brandende stad Sodom ontvlucht was ook te veel voor één tegel. Op de tegel rechtsboven is alleen de vrouw van Lot als zoutpilaar afgebeeld. Het offer

Een luxe variant was dat men de hele haardwand met Bijbelse voorstellingen bezette

van Abel en de opstanding zijn makkelijker te herkennen.

Hoe eenvoudig ook, het bleef een luxeproduct. Het specialisme om regelmatig gevormde platte steentjes te vormen, tweemaal op ruim duizend graden te bakken en van kostbare glazuren, met tin- en kobalioxide te voorzien, was nu eenmaal, zelfs voor effen witte tegels, duur. Hoe fijner beschilderd, hoe duurder ze waren. De ovenboeken van Makkum leren dat er in de jaren rond 1800 tienduizenden jaarlijks geschilderd werden!

De hier afgebeelde tegels zijn vermoedelijk halverwege de achttiende eeuw in de gleibakkerij aan de Zoutsloot in Harlingen gemaakt en vervolgens via de handelskanalen rond de toenmalige Zuiderzee op de Veluwe terechtgekomen. Als herkomst staat een al lang verdwenen boerderijtje in de buurtschap De Valk bij Lunteren genoteerd, waar ook Harlinger landschaptegels zaten.

● Johan Kamermans is conservator van het Nederlands Tegelmuseum in Otterlo